

ҚР ЖАНУАРЛАР БРУЦЕЛЛЕЗИНЕН ҚОЛАЙСЫЗ ПУНКТТЕРДІҢ ДИНАМИКАСЫ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ САУЫҚТЫРУ ШАРАЛАРЫН ТАЛДАУ

Ә. Әбутәліп, Ш.А. Барамова, Н. Матихан, А. Адамбаева

Аннотация

Мақалада ҚР соңғы жылдардағы жануарлар бруцеллезінен қолайсыз пункттер саны мен қозғалысы, шаруашықтарды бруцеллезден сауықтыру тәсілдерінің тиімділігі туралы айтылады.

Кілт сөздер: бруцеллез, індеттік жағдай, қолайсыз пункттер, сауықтыру

Кіріспе

Бруцеллез - созылмалы өтетін, іш тастау, шуы түспеу, эндометрит, орхит және жануарлардың жыныстық қабілетінің бұзылуы арқылы ерекшеленетін жұқпалы ауру. Ауру жұқтырған жануарларды шаруашылықтық пайдалану мерзімі бітпестен бұрын етке өткізу, буаз аналықтардың іш тастауы, бруцеллезден таза емес шаруашылықтарды сауықтыру шараларын өткізу шаруашылықтарға үлкен экономикалық шығындар әкеледі [1,2].

Мұнымен қатар, бруцеллез малдан адамдарға да жұғып, оларда жүйке, тірек-қимыл және жыныс органдарын зақымдайтын созылмалы инфекциялық ауру тудыратын болғандықтан ол үлкен әлеуметтік мәселе болып табылады. Жыл сайын бруцеллезбен ауырған адамдар саны бойынша ҚР Тәуелсіз мемлекеттер достастығы елдері арасында алғашқы орындардың бірінде [3].

Бруцеллезбен күрес шараларының негізгі үш тәсілі белгілі, олар: бруцеллезге

шалдыққан мал табынын түгелдей етке тапсырып жіберу; ауруға шыққан малдарды етке тапсырып, қалғандарына вакцина егу; бруцеллезге шалдыққан мал табынын жүйелі түрде диагностикалық зерттеу жүргізіп, оң нәтиже бергендерін етке тапсыру арқылы сауықтыру.

Бірінші тәсіл, бруцеллезді жоюдың ең тиімді тәсілі болып саналғанмен, бүкіл табындағы малды бір мезгілде сойысқа тапсырып, оның орнын басқа сау малдармен алмастыру экономикалық тұрғыдан көптеген шаруашылықтар үшін өте қиын шаруа болғандықтан, көбінесе қолданыла бермейді [4].

Бруцеллезден, оның алдын алу үшін арнайы вакцина қолдану арқылы сауықтыруға негізделген екінші тәсіл, республика ветеринариясы практикасында көп жылдар бойы пайдаланылып, тиімділігі дәлелденгеніне қарамастан, 2007 жылдан бері ДСҰ кіруге дайындық жұмыстары барысында тоқтатылып қалды да, тек 2012 жылдан бастап вакцина

қолдануға қайтадан рұқсат етіле бастады. Сондықтан да, республика шаруашылықтарында бруцеллезбен күресте, үшінші тәсіл, яғни жүйелі диагностикалық зерттеулер негізінде, анықталған ауру малды етке тапсыру арқылы сауықтыру қолданылып келді [5].

Алайда, осы уақытқа дейін шаруашықтарды бруцеллезден сауықтыру бойынша жүргізілген шаралар нақты нәтижелер бермей, ауыл шаруашылығы жануарларының бруцеллезі республикамыздың көптеген шаруашылықтарында әлі күнге дейін едәуір деңгейде орын алуда. [6].

Айтылғандарды ескере отыра, осы жұмыстың мақсаты етіп ҚР соңғы жылдардағы ірі қара мал (ІҚМ) және ұсақ мүйізді мал (ҰММ) бруцеллезі жөніндегі індеттік жағдай және оған қарсы жүргізілген шаралар пәрменділігін талдау қойылды.

Зерттеу материалдары мен әдістемесі. Зерттеу жүргізгенде ҚР АШМ ВБҚК жыл сайынғы ветеринариялық есеп және статистикалық материалдары, республикалық ветеринариялық зертхана, індетке қарсы отряд және ҚазҒЗВИ сараптамалары мен 1-суретте көрсетілген.

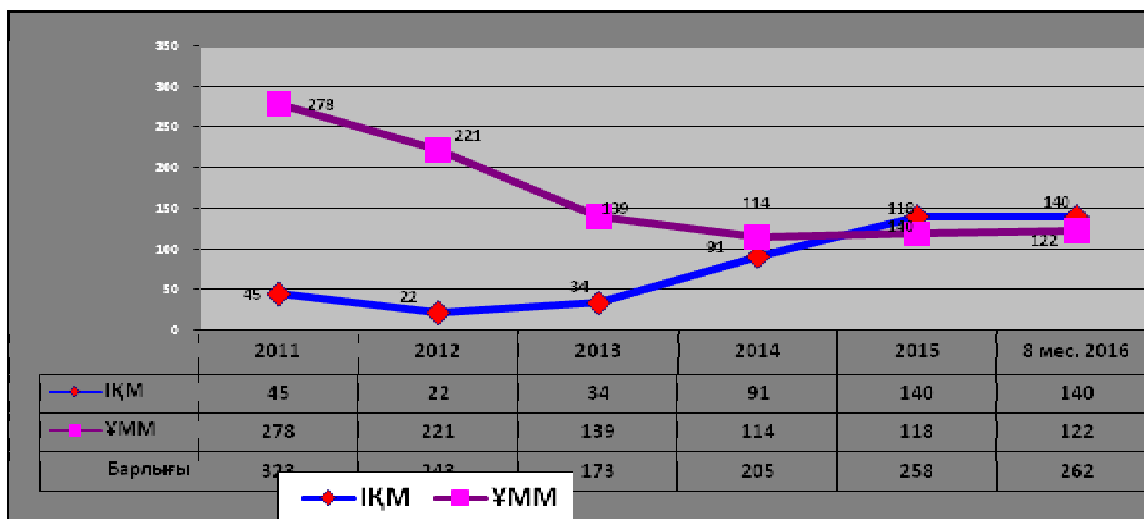
ғылыми есеп мағлұматтары пайдаланылды.

Бруцеллезден қолайсыз пункттер саны мен динамикасын талдау үшін көп жылдық көрсеткіштерді сараптап, графикалық кесте құру, әр түрлі жануарлар бруцеллезінен тіркелген нукттер санын жылдар көлемінде салыстырмалы түрде қарастыру, алынған нәтижелерді логикалық талдау сияқты індеттанулық тәсілдер қолданылды.

Зерттеудің негізгі нәтижелері. Жануарлардың бруцеллезбен ауруы жөніндегі көп жылдық індеттанулық деректерді талдау, ҚР жануарлар бруцеллезінің эпизоотологиясында басты рөл ірі қара және ұсақ мүйізді малға тиесілі екендігін көрсетті.

Осыны ескере отырып, біз жануарлар бруцеллезі бойынша соңғы жылдардағы індеттік жағдайды анықтау үшін 2011-2016 жылдардағы ІҚМ және ҰММ бруцеллезінен қолайсыз пункттер саны жөніндегі ветеринариялық есеп беру құжаттарын зерттеп және талдау жасадық.

Жануарлар бруцеллезінен қолайсыз пункттер қозғалысын сараптау нәтижелері

1 сурет – ҚР 2011-2016 жылдардағы ІҚМ және ҰММ бруцеллезінен қолайсыз пункттер динамикасы

1 суреттен көрінгендей, республикадағы ІҚМ және ҰММ бруцеллезінен қолайсыз пункттер динамикасын талдағанда, 2013-2016 жылдары бруцеллез ошақтарының жалпы санының өскені байқалады (сәйкесінше, 173, 205, 258, 262).

Бұл мәселені жануарлар түріне сәйкес қарастырғанда ІҚМ бруцеллезінен қолайсыз пункттер саны жыл сайын өскенін (сәйкесінше, 34, 91, 140, 140), ал осы кезеңде ҰММ бруцеллезінен қолайсыз пункттер санының біртіндеп 2015 жылға дейін (сәйкесінше, 139, 114, 118) азая бастағанын, ал 2016 жылы аздап көбейгенін байқауға болады.

2015 жылы ҚР 10 облыстарында ІҚМ бруцеллезінен 140 қолайсыз пункттер тіркелген, олардың ең көп саны ШҚО (32), Ақтөбе (20), Алматы (19), Қарағанды (15), БҚО (14) және Қостанай облысында (13), ал қалған облыстарда 2-5-тен кездесті.

2016 жылдың 1 қаңтарында республика бойынша ІҚМ бруцеллезінен 26 қолайсыз пункттер есепте болса, жыл соңында

олар 114 жаңа пункттермен толығып, сөйтіп жалпы саны 140-ға жетті.

Індеттік жағдайды облыстар көлемінде сараптар болсақ, 2014 жылы ІҚМ бруцеллезінен ең көп қолайсыз пункттер саны Шығыс Қазақстан облысында (30) тіркелсе, оның 20-сы 2015 жылға ауысты және оған осы жылы жаңадан пайда болған 22 пункт қосылып 42 болды, ал 2016 жылда облыста 25 қолайсыз пункттер тіркелді.

2014 жылы Ақтөбе облысында ресми түрде 26 пункт тіркелген болса, оның 20-сы 2015 жылға ауысты, басқа «жаңа» ашылған ошақтар болған жоқ. 2016 жылда бұл облыста 23 пункт есепте болды.

2014 жылы Қарағанды облысында ІҚМ бруцеллезінен 15 қолайсыз пункттер болса да, олардың бірде-бірі сауықтырылып үлгірместен 2015 жылға ауысты, бұл жылы облыс бойынша «жаңа» ошақ ашылған жоқ. 2016 жылда бұл облыста 5 қолайсыз пункт болды.

Қостанай облысында 2014 жылы тіркелген 10 қолайсыз пункттің тек біреуі ғана

сауықтырылып, қалған 9-ы 2015 жылға өтіп, жаңадан анықталған 4 пунктті қосқанда 13-ті құрады, ал 2016 жылдың аяғында 20 пункт сақталынды.

2013 жылы ҰММ бруцеллезінен қолайсыз пунктердің ең көп саны Алматы және Шығыс Қазақстан облыстарында (43-тен) тіркелген болса, жыл соңында Алматы облысында оның 15-і, ал қалған 28-і 2014 жылы сауықтырылды, ал 2015 жылы қайтадан 16 ошақ тіркелді. ШҚО-нда 2015 жылы 30, ал 2016 жылдың аяғында 25 қолайсыз ошақ есепте болды.

Жалпы, республикадағы 2014 жылдан 2015 жылға ауысқан ҰММ бруцеллезінен қолайсыз 53 пунктiнiң 17-ici ШҚО, 9-ы Қарағанды, 8-і Жамбыл, 7-еуі Ақмола, 6-ауы БҚО, 5-еуі Ақтөбе, 1-еуі Қызылордада тіркелген; ал 2016 жылы 8 ай ішіндегі 64 ресми қолайсыз пункттердің 21-і Алматы, 14-і БҚО, 9-ы ШҚО, 8-ден Ақмола және Ақтөбе және 2 -ден Жамбыл және Павлодар облыстарында тіркелді.

Бруцеллезден таза емес пункттерді сауықтыру жұмыстарына талдау жасағанда, 2015 жылы республика бойынша ІҚМ және ҰММ бруцеллезінен қолайсыз болған 74 пункттің сауықтырылмай қалғаны анықталынды, оның 20-сы (27,0%) Шығыс Қазақстан, Батыс Қазақстан облыстарына, 13-і (17,6%) Жамбыл, 8-і (10,8%) Ақмола, 7-еуі (9,4%) Ақтөбеде, Қостанай, Солтүстік - Қазақстан облыстарына 2-ден (2,7%) және Қызылорда, Павлодар - облыстарына 1 пункттен (1 4%) келді. Батыс Қазақстан

облысында 13 ҰММ бруцеллезінен қолайсыз пункттің бірде біреуі сауықтырылған жоқ.

Сауықтыру жұмыстарын талдау барысында, бір жыл ішінде кейбір ірі қара мал табындары 5-6 рет, ал кейбір облыстарда 15-16 ретке дейін бруцеллезге қайталанып тексерілгені анықталынды. Табынды бруцеллезден таза деп тану үшін, оларды бруцеллезге серологиялық тәсілдермен әрбір 15-20 күн сайын тексергенде бүкіл табындағы мал қатарынан екі рет теріс нәтижелер беруі керек. Осындай нәтижелерді алу көптеген облыс шаруашылықтарында жануарларды бруцеллезге 8-10 рет, ал бірқатар облыстарда тіпті 15-16 қайтара зерттеулерден кейін ғана мүмкін болды.

Бұл деректер, бір күнтізбелік жыл ішінде шаруашылықты ірі қара мал бруцеллезінен сауықтырудың өте қиын екенін көрсетеді, сондықтан да жоғарыда көрсетілгендей бруцеллезден қолайсыз пункттердің біршама бөлігі келесі жылға ауысады. Мысалы, 2015 жылғы бруцеллезден қолайсыз 140 пункттердің 109-ы (77,8%) ғана сауықтырылып, қалған 31-і (22,2%) 2016 жылға ауысты.

2015 жылдағы сияқты, 2016 жылдағы қолайсыз пунктердің ең көбі Алматы (31), Шығыс Қазақстан (25), Ақтөбе (23), Қостанай (20) облыстарында кездесті. 2016 жылда сауықтырылатын табындардың қайталанып тексерілуі орта есеппен 5-6, ал кейбір облыс шаруашылықтарда 9 реттен (ШҚО) 13 ретке (Қостанай облысы) жетті. Алайда, осы шаруашылықтарда 2 қайтара теріс нәтижелер алу үшін

көптеген облыстарда әлі де бірнеше диагностикалық зерттеулер жүзеге асырылуы тиіс. Сондықтан да, бұл жылы да бірқатар облыстардағы бруцеллезден қолайсыз пункттердің біршама бөлігі келесі жылға көшуі мүмкін деп болжауға болады.

2013-2016 жылдарда республиканың түрлі аймақтарында жүргізілген бруцеллезден қолайсыз шаруашылықтарды сауықтыру жұмыстарының нәтижелерін талдау, жануарларды жүйелі түрде зерттеу және оң нәтиже бергендерін сойысқа жіберу шаруашылықты бір жыл ішінде бруцеллезден тазартуға мүмкіндік бермейтіндігін, бұл үшін кем дегенде 1,5-2 жыл уақыт қажеттігін көрсетті.

2015 жылы республикада ҰММ бруцеллезінен қолайсыз 118 пункт болса, оның ең көбі ШҚО (30), Жамбыл (24), Алматы (16), Ақтөбе (14) және Батыс Қазақстан облысында (13) тіркелді. Отар бойынша бруцеллезге тексергенде қатарынан екі рет теріс нәтижелер алу үшін 5-6 рет, ал кейбір облыс шаруашылықтарында 10-11 қайтара зерттеулер жүргізілді (Атырау және Батыс Қазақстан). 2015 жылы ҚР 9 облысында тіркелген 118 қолайсыз пункттің тек қана 48-і (40,7%) сауықтырылды, ал 70-і (59,3%) 2016 жылға өтті.

2016 жылы өткен жылдан ауысқандарын сауықтырып және жанадан пайда болғандарын есепке алғанда 122 қолайсыз пункт тіркелді. 2016 жылғы қолайсыз пункттердің ең көбі Алматы (32), Шығыс Қазақстан (28), Жамбыл (23), Ақтөбе және Батыс Қазақстан (14-тен) облыстарында кездесті.

Республикада 2013-2016 жылдардағы ҰММ бруцеллезінен қолайсыз пункттерді бруцеллезден тазарту жөніндегі жұмыстар нәтижесі олардың көпшілігін жануарларды жүйелі түрде зерттеу және оң нәтиже бергендерін сойысқа жіберу арқылы сауықтыруға 2 ден 3 жылға дейін уақыт кеткендігін көрсетті.

Қорытынды. Осы уақытқа дейін жүргізілген індетке қарсы шараларға қарамастан, республикамыздың көптеген шаруашылықтарында жануарлар бруцеллезі әлі күнге дейін едәуір деңгейде орын алуда. Бір күнтізбелік жыл ішінде шаруашылықты ірі қара мал бруцеллезінен сауықтыру өте қиын, сондықтан да жыл бойы анықталған бруцеллезден қолайсыз пункттердің біршама бөлігі келесі жылға ауысады. Мысалы, 2015 жылғы бруцеллезден қолайсыз 140 пункттердің 109-ы (77,8%) ғана сауықтырылып, қалған 31-і (22,2%) 2016 жылға ауысты.

2015 жылы ҚР 9 облысында тіркелген ҰММ бруцеллезінен қолайсыз 118 пункттің тек қана 48-і (40,7%) сауықтырылды, ал 70-і (59,3%) 2016 жылға өтті.

Сонымен, республикадағы соңғы жылдардағы бруцеллезге қарсы шаралар тиімділігін сараптау, осы аурудан қолайсыз пункттердегі жануарларды жүйелі түрде диагностикалық зерттеу және оң нәтиже бергендерін сойысқа жіберу арқылы жүргізілген сауықтыру жұмыстарының нәтижесі төмен болғанын дәлелдейді.

Сондықтан да, бруцеллезден індеттік жағдайы күрделі

шаруашылықтарда бруцеллез анықталған табындарды түгелдей етке тапсыру немесе бруцеллездің алдын алу үшін спецификалық дауалау заттарын пайдалану сияқты тиімділігі дәлелденген сауықтыру тәсілдерін қолдануға көшу мәселелерін қарастыру жөн деп есептейміз.

Мақаланың ғылыми жаңалығы, ҚР соңғы жылдардағы

жануарлар бруцеллезінен қолайсыз пункттер саны мен көп жылдар бойғы динамикасы, аурудың әр облыстар аумағында таралуы, сауықтыру шараларының қарқыны және тиімділігі сарапталған. Зерттеу қорытындыларын практикада бруцеллезден сауықтыру шараларын жоспарлағанда пайдалануға болады.

Әдебиеттер тізімі

- 1.Триленко П.А. Бруцеллез сельскохозяйственных животных /Л: Колос. - 1976. – С.28-32.
- 2.Косилов И.А., Ощепков В.Г. Бруцеллез с.-х. животных //Новосибирск, 1976. - С. 78-82.
3. Иванов Н.П. Бруцеллез животных и меры борьбы с ним// Алматы, 2007.–С.52-56.
4. Студенцов К.П. Бруцеллез животных/Алма-Ата.: Кайнар. - 1975. –С.41-45.
- 5.Султанов А.А., Абуталип А.А. Задачи эпизоотологического мониторинга в Республике Казахстан // Мат. выездной заседаний Ком-та по аграрным вопросам Мажилиса Парламента РК «Проблемы и перспективы обеспечения ветеринарной безопасности животноводства в РК - Алматы, 2013. - С. 123-127.
6. Абдрахманов С.К., Абуталип А., Барамова Ш.А. Оценка эпизоотического процесса и прогнозирование географического распространения бруцеллеза сельскохозяйственных животных //Материалы МНПК, ЗКАТУ им. Жангирхана. Уралск, 2012. - С. 141-146.

Резюме

Анализ динамики неблагополучных по бруцеллезу крупного и мелкого рогатого скота пунктов в РК за 2013-2016 гг., показали увеличения общего количества пунктов (173, 205, 258,262), соответственно.

За эти годы наблюдается рост количество неблагополучных по бруцеллезу крупного роатого скота пунктов (34, 91, 140, 140, соответственно),в то время количество неблагополучных пунктов мелкого рогатого скота постепенно уменьшался до 2015 года (139, 114, 118,соответственно).

В 2016 году, максимальное количествонеблагополчных пунктов по бруцеллезу крупного рогатого скота зарегистрировано в Алматинской (31), Восточно-Казахстанской (25), Актюбинской (23), Костанайских (20) областях, а

по бруцеллезу мелкого рогатого скота также в Алматинской (32), Восточной Казахстанской (28) и в Жамбылской (23) областях.

Проведенный анализ оздоровительных работ путем систематических исследований и убоя положительно реагирующих на бруцеллез животных показал их низкую эффективность.

Поэтому, в хозяйствах со сложной эпизоотической ситуацией по бруцеллезу необходимо рассмотреть вопрос, о переходе к методам полной замены всего поголовья или к использованию в системе оздоровительных мероприятий вакцинопрофилактики.

Summary

The analysis of the dynamics of dysfunctional brucellosis in cattle and small ruminants points in RK for 2013-2016, showed increase in the total number of points (173, 205, 258, 262), respectively.

Over the years, an increasing number of brucellosis affected cattle rearing major points (34, 91, 140, 140, respectively), while the number of affected areas small cattle gradually decreased until 2015 (139, 114, 118, respectively).

In 2016, the maximum number of favorable points for brucellosis in cattle was registered in Almaty (31), East Kazakhstan (25), Aktobe (23), Kostanay (20), and brucellosis of small ruminants in Almaty (32), East Kazakhstan (28) and in Zhambyl (23) region.

The analysis of recreation activities through systematic study and slaughtering positively reacted to the brucellosis animals showed their low efficiency.

Therefore, in farms with complex epizootic situation on brucellosis should be considered, the transition to the methods of replacement of all livestock or for use in the system of health measures of vaccination.